

Prilog poznavanju povijesti ljekarništva u Karlovcu

Domagoj Bosiljevac

Farmaceutsko-biokemijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
dbosiljevac@pharma.hr

Suzana Inić

Farmaceutsko-biokemijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
suzana.inic@pharma.unizg.hr

SAŽETAK: U radu je na temelju dostupne literature, internetskih izvora i podataka iz onovremenih tiskovina prikazan razvoj ljekarništva i ljekarni na području grada Karlovca, čime se, među ostalim, daje zanimljiv i nesvakidašnji uvid u sliku samoga grada, njegove stanovnike, prostore, društveno-politička zbivanja i kulturu onoga doba. Istaknuta je važnost istraživanja ljekarničke prošlosti Karlovca kao važnoga dijela povijesti hrvatskoga ljekarništva. Pri istraživanju naglasak je stavljen na povijesni kontinuitet četiriju znamenitih karlovačkih ljekarni (*K crnom orlu*, *K sv. Ćirilu i Metodu*, *K zlatnom lavu*, *K Spasitelju*), a također je istaknuta važnost ljekarničke tradicije u franjevačkom samostanu u Karlovcu te značaj franjevaca u razvoju karlovačkoga ljekarništva kao svojevrsni početak zdravstvene zaštite u samom gradu Karlovcu i karlovačkoj regiji. Najstarija karlovačka ljekarna *K crnom orlu* (danas *Ljekarna Grgur Ninski*) osnovana je 1726. godine i neprekidno djeluje gotovo tristo godina. Izdvojeno je djelovanje Josipa Vrbanica, jednoga od vlasnika ljekarne *K crnom orlu*, i njegov doprinos razvoju Karlovca kao modernoga grada. Vrlo je važna i ljekarna *K sv. Ćirilu i Metodu* (danas *Ljekarna Banija*) kojom je upravljao Gustav Modrušan, karlovački ljekarnik i gradonačelnik u dvama mandatima. Prikazan je i kratak povijesni pregled dviju ljekarni, *K zlatnom lavu* i *K Spasitelju*, koje više ne postoje, ali su njihovi vlasnici i zaposlenici također ostavili velik trag u društvenom i kulturnom životu Karlovca. Predstavljene su najvažniji podatci o povijesnom djelovanju pojedinih ljekarni te informacije o njihovim vlasnicima i suradnicima. U radu su iznesene neke do sada nepoznate povijesne činjenice o navedenim ljekarnama, kao što je prvotna lokacija ljekarne *K Spasitelju* koja do sada nije bila poznata u literaturi, a ispravljeni su i netočni podatci koji se navode u različitim literaturnim izvorima.

Ključne riječi: povijest ljekarništva; Karlovac; ljekarna *K crnom orlu*; ljekarna *K sv. Ćirilu i Metodu*; ljekarna *K zlatnom lavu*; ljekarna *K Spasitelju*; Gustav Modrušan; Josip Vrbančić

 <https://orcid.org/0000-0001-7364-3275> [Suzana Inić]

 <https://ror.org/00mv6sv71> [Univerzitet u Zagrebu]

1. Uvod

Karlovac je u vrijeme Vojne krajine služio kao strateška utvrda za obranu od Osman-skoga Carstva. U svojoj bogatoj povijesti Karlovac je od vojnoga uporišta postao grad s velikim gospodarskim, ekonomskim, industrijskim i kulturnim značajem. Početkom XX. stoljeća bio je po broju stanovnika treći grad u Hrvatskoj i Slavoniji, nakon Zagreba i Osijeka (Kočevar 2017, 395). Karlovac pripada nekolicini gradova u kontinentalnoj Hrvatskoj s dugom i izvanredno bogatom ljekarničkom tradicijom. Proučavanje povijesti ljekarništva daje nam zanimljiv i nesvakidašnji uvid u sliku samoga grada, njegove stanovnike, prostore, društveno-politička zbivanja i kulturu onoga doba. Karlovac je kao vojno središte bio izložen čestom ratovanju i vojničkom načinu života koji je zahtijevao zdravstvenu i ljekarničku skrb za vojnike. Iako je od osnutka grada (1579) pa do otvaranja prve ljekarne proteklo gotovo 150 godina, u tom je razdoblju morao postojati neki oblik ljekarničke djelatnosti. Budući da nije bilo obrazovanih ljekarnika, tu su ulogu najčešće preuzimali *ranarnici*, *vidari*, a ponekad i gradski kirurzi. Važan korak u napretku ljekarništva u Karlovcu bio je dolazak franjevacu u karlovačku tvrđavu 1657. godine. Poznato je da franjevački red njeguje umijeće uzgoja ljekovitoga bilja i izrade ljekovitih pripravaka, o čemu svjedoče njihove brojne *ljekaruše*, rukopisne zbirke recepata s propisima za izradu lijekova, upute za liječenje raznih bolesti ljudi i životinja, kao i drugi praktični savjeti o higijeni i kućanstvu (Kujundžić i dr. 2011, 226). Iako arhiv i knjižnica franjevačkoga samostana u Karlovcu čuvaju vrijedne povijesne dokumente, oni nisu dostupni za istraživanje široj javnosti. Iz dostupnih literaturnih izvora saznajemo da su franjevci bili vrlo aktivni i poduzetni u ljekarničkom životu grada Karlovca. U doba naprednih zdravstvenih reformi carice Marije Terezije (druga polovica XVIII. st.) njihov pokušaj otvaranja javne ljekarne bio je bezuspješan. Te su reforme omogućivale samo stručnim osobama vođenje ljekarne pa je stoga franjevačkoj ljekarni dekretom bio zabranjen rad (Pataki 2018, 34–36; Kruhek 2008, 263).

Cilj je ovoga rada dati pregled povijesnoga kontinuiteta četiriju znamenitih karlovačkih ljekarni, oslanjajući se na dostupne literaturne izvore i podatke iz onovremenih glasila.

2. Ljekarna *K crnom orlu* – najstarija karlovačka ljekarna

Ljekarna *K crnom orlu* osnovana je 1726. godine u Karlovcu kao šesta po redu vojna ljekarna u Hrvatskoj. Mnogi aspekti najranije povijesti ove ljekarne nisu dovoljno istraženi pa tako nije poznata ni prvotna lokacija ljekarne. U različitim literaturnim izvorima kao mjesto otvaranja ljekarne navode se različite lokacije (ugao današnje Banjavčičeve i Ulice Grgura Ninskog odnosno ugao današnje Radićeve i Banjavčičeve ulice) (Tartalja 1974; Tartalja 1979, 504). Najstariji poznati inventar ljekarne čini veliki brončani mužar koji se koristio u pripremi lijekova, a potječe iz 1692. godine. Pohranjen je u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu, kao dio Zbirke metala.¹

¹ »Ljekarnički mužar: mužar«, MUO-009728/01, Muzej za umjetnost i obrt (<https://repositorij.muio.hr/?pr=i&id=27698>; pristupljeno 13. X. 2023).

Prvi ljekarnik koji se spominje u literaturi kao vlasnik ljekarne *K crnom orlu* je **Matija Meder**. Iz sklopljenoga kupoprodajnog ugovora s Terezijom Bernaskony, r. Kraus, doznajemo da je Meder preuzeo ljekarnu 1799. godine, a opis kuće u tom dokumentu odgovara današnjoj lokaciji ljekarne u Ulici Grgura Ninskog (nekada Ljekarnička ulica) (Tartalja 1979, 503). Vlasništvo ljekarne preuzima **Eduard Meder** (vjerojatno Matijin sin) i na mjestu stare ljekarne gradi novu historicističku jednokatnicu (1857) prema projektu graditelja Ernesta Mühlbauera (Slika 1.). Ljekarna s laboratorijem i ostalim potrebnim ljekarničkim prostorijama nalazila se u prizemlju, a na katu je bio stambeni prostor obitelji Meder (Cvitanović i dr. 1979, 10). I danas ugao Ljekarne krasi statua crnoga orla koja se nalazi u fasadnoj niši na uglu zgrade, a današnji je odljev kopija originalnog odljeva orla, koji se čuva u Hrvatskom muzeju medicine i farmacije u Zagrebu.

Slika 1. Historicistička jednokatnica izgrađena 1857. u kojoj se nalazila ljekarna *K crnom orlu* Eduarda Medera. Danas se u istom prostoru nalazi *Ljekarna Grgur Ninski*.
Preuzeto s: <http://www.vmki.mgk.hr/Leksikon/Predmet/216>.

Eduard Meder vodio je ljekarnu do 1858., kada ju je kupio i preuzeo **Franjo Šest**, o kojem je dostupno vrlo malo podataka (Tartalja 1979, 504). Sačuvana je njegova *tirocinijska* diploma, koja se dobivala nakon završene vježbeničke prakse u ljekarni (Tartalja 1954, 242). Na diplomi se navodi da je rođen u Samoboru i da je bio rimokatoličke vjere.

Josip Vrbanić (1854–1906), suradnik u Šestovoj ljekarni, koju je uzeo u zakup 1892., a nakon smrti Franje Šesta kupio je ljekarnu (1894) i postao punopravnim vlasnikom (Strohal 1906, 341). Vrbanić je rođen u Zagrebu 1854. u odvjjetničkoj obitelji (Slika 2.).

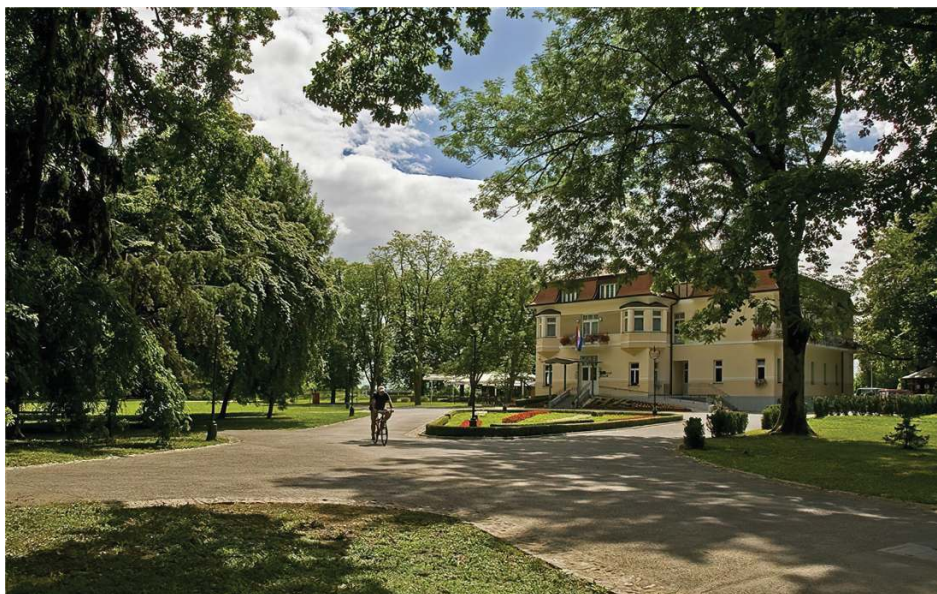

Slika 2. Josip Vrbanić, preuzeto iz knjige: Strohal, Rudolf. 1906. *Grad Karlovac opisan i orisan* (str. 341). Karlovac: vlastita naklada.

Studij farmacije završio je u Beču, gdje je odslužio i vojni rok (Širola 1898, 113–114). U to doba još nije postojao studij farmacije u Hrvatskoj (osnovan je 1882) pa su ljekarnički vježbenici s položenim *tirocinijskim* ispitom odlazili na farmaceutski studij u druga europska središta. Vrbanić je sudjelovao i u političkom životu Karlovca kao gradski zastupnik, a 1895. izabran je za gradonačelnika Karlovca. Građani su mu povjerali i drugi mandat pa ostaje na toj funkciji do 1903. godine. U tom je razdoblju kao gradonačelnik potpomagao Društvo za poljepšanje grada i prihvatio njihovu inicijativu za uređenje parka uz kupalište na rijeci Korani koji njemu u čast od 1929. nosi ime Vrbanićev perivoj (Slika 3.).²

Za Vrbanićeva mandata, gradsko kupalište na rijeci Korani bilo je tada među najmodernijima i privlačilo je brojne posjetitelje, a nedugo nakon Vrbanićeve smrti (1908) podignut je *hydro-elektro-terapijski zavod* u kojem se liječilo vodenim kupkama, parnim kupeljima, oblozima i masažom (Ott 1968, 8). Vrbanić je bio predsjednik Trgovačkog tamburaškog zbora *Hrvatska*, tada uglednoga karlovačkoga glazbenog društva i predsjednik Društva za potporu učenika Velike realne gimnazije u Rakovcu. Kao ljekarnik s velikim stručnim i praktičnim iskustvom bio je član povjerenstva za odabir lijekova za novu hrvatsku farmakopeju izdanu 1901. (Grdinić 2022, 85) Na Vrbanićevu posljednjem ispraćaju, uz mnoštvo građana i gradskih dužnosnika, bili su i predstavnici Ljekarničkoga zbora i ljekarnika iz cijele Hrvatske, što je potvrda njegova ugleda i velikoga doprinosa struci (Glasonoša 1906).

² Posilović, August. 1915. *Spomen knjiga grada Karlovca*. Muzeji grada Karlovca online (<https://online-zbirke.mgk.hr/hr/Predmet/15192/3>; pristupljeno 13. X. 2023).

Slika 3. Perivoj uz rijeku Koranu koji u čast Vrbaniću nosi njegovo ime od 1929. Preuzeto s: <https://ar-tour.com/guides/karlovac---grad-parkova-hrvatska/vrbancev-perivoj.aspx#prettyPhoto>.

Za vrijeme Vrbanićeva gradonačelničkog mandata (1895–1903) ljekarnu je vodio **Hinko pl. Davila** (1858–1925), farmaceut i književnik, rođen u Krapini (Pirker 1991). Studirao je farmaciju u Grazu, gdje je i diplomirao. Nakon studija kratko radi u varaždinskoj ljekarni *Kussi*, a onda odlazi u Beograd i radi u ljekarni Jovana Dilbera (tadašnja prva beogradska ljekarna) te kao *retaksator* za Kraljevinu Srbiju. Povratkom u Hrvatsku vodi ljekarnu *K angjelu čuvaru* u Pregradi, vlasnika Hippolita Bilinskog (Jugović 1938, 933–936; Bilinski i dr. 2018, 109–118). Kao protivnik mađaronske politike u to doba, Davila iz političkih razloga nije mogao dobiti koncesiju za otvaranje vlastite ljekarne pa je 1888. u Zagrebu otvorio drogeriju, kasnije nazvanu *Nobilior* (Jugović 1938, 933–936). Novčani problemi i politički pritisci doveli su Davilu u Karlovac, gdje je preuzeo vođenje Vrbanićeve ljekarne do kraja svojega gradonačelničkog mandata, a onda se ponovno vratio u rodno Zagorje (1907) gdje je radio u ljekarni Eugena Viktora Fellerera, poznatoga po industrijskoj proizvodnji glasovitoga specijaliteta *Elsa-fluid* (Fatović-Ferenčić i Ferber Bogdan 1997, 278). Konačno je 1907. dobio koncesiju za otvaranje ljekarne u Vinkovcima koju vodi do kraja života (Jugović 1938, 933–936). Uz ljekarnički rad, Davilu je zanimala i književnost, a roman *Igračka valovja* posvetio je upravo životu karlovačkih građana za vrijeme francuske uprave (1809–1813) (Korać 1965, 1).

Nakon Vrbanićeve smrti ljekarnu *K crnom orlu* vodili su kao *provizori* Josip Cvetković (1906–08) (Glasonoša 1908a), Josip Čepulić (1908–09) (Narodni glas 1909a)

i Lovro Blažević (1909) (Narodni glas 1909b), a 1909. ljekarnu je kupio **Josip Grahovac** (1863–1922). Grahovac je ljekarničku praksu, neophodnu za odlazak na studij farmacije, odradio u ljekarni *Kubany* u Sisku, a *tirocinijski* ispit položio je u Zagrebu (1881) i otišao na studij farmacije u Graz, gdje je i diplomirao (1884). Izabran je za predsjednika Glavnoga ljekarničkog zbora za Hrvatsku i Slavoniju (1908) (Fatović-Ferenčić i Ferber Bogdan 2003, 146), a uz ljekarnički posao sudjelovao je u javnom i političkom životu grada kao gradski zastupnik i predsjednik karlovačkoga ogranka Hrvatsko-srpske koalicije (Mihalić 1968, 14). Ljekarnu je nakon Grahovca trebao preuzeti njegov sin Josip Grahovac ml. (1900–83), koji je u to doba još studirao. Vježbeničku je praksu obavio u ljekarni mr. Polačeka u Tirolu, a *tirocinijski* ispit položio je u Ljubljani (Tartalja 1979, 504). Studij farmacije započeo je u Beču (1920), a potom studirao u Zagrebu, gdje je i diplomirao (1927) (Juretić i Zorc 2017, 227). Za to vrijeme u radu ljekarne sudjeluju mnogi suradnici (Tablica 1). Zbog dugotrajnoga pravnog postupka, Grahovac ml. postavljen je za provizora ljekarne tek 1940., a 1944. postaje punopravnim vlasnikom.

Tablica 1. Suradnici u ljekarni *K crnom orlu* u razdoblju od 1920. do 1927.

SURADNIK	GODINA ZAPOSLENJA	OPASKE
Tekla Jonke	1920; 1930.	rođena 1899. u Sisku 1920. vježbenica u ljekarni diplomirala 24. srpnja 1924. suradnica (1930–1941)
Karlo pl. Dienneš	1920.	–
Gustav Modrušan	1922.	provizor ljekarne (1922–1930)
Hugo pl. Rubelli	nepoznato	(1900–1961) diplomirao 21. srpnja 1923.
Sande Haslinger	nepoznato	–
Makso pl. Catinelli-Obradić	nepoznato	diplomirao 5. lipnja 1891.
Zvonimir Polić	1925.	diplomirao 31. srpnja 1913.
Anka Gregurović	1927.	diplomirala 22. srpnja 1926.
Zorka Herenčić	1927.	diplomirala 7. srpnja 1927.
Božidar Hauptfeld	nepoznato	(1916–1986) diplomirao 27. ožujka 1942.

Nakon Drugoga svjetskog rata Ljekarna mijenja ime u *I. narodna apoteka* (1947) (Tartalja 1969, 131). Ljekarnička ulica u kojoj se nekad nalazila ljekarna *K crnom orlu* mijenja lokaciju u Ulicu Grgura Ninskog (1930), a danas po toj ulici i ljekarna nosi ime *Grgur Ninski*. Na zgradi ljekarne i dalje stoji ploča s natpisom Ljekarnička ulica, u znak sjećanja na najstariju karlovačku ljekarnu. Originalni ulični natpis iz XIX. st. čuva se u Hrvatskom muzeju medicine i farmacije.

3. Ljekarna *K sv. Ćirilu i Metodu*

Ljekarna *K sv. Ćirilu i Metodu* osnovana je 1862. godine i nalazila se u ulici Banija na kućnom broju 2. Na tom je mjestu ostala do današnjega dana te posluje pod nazivom *Ljekarna Banija*. Prema Strohalu (1906, 341), ljekarna je osnovana u kući preko puta današnje ljekarne, na zapadnoj strani ulice. U literaturi se spominje veliki požar koji je mogao biti uzrokom preseljenja ljekarne s njezine prvotne na današnju lokaciju (Strohal 1906, 341). Kada je **Anton (Antonin) Ernest Katkić** (1835–1895) dobio koncesiju i otvorio ljekarnu, za zaštitnike ljekarne odabrao je svece Ćirila i Metoda, Solunsku braću, koji su širili među Slavenima kršćansku vjeru na narodnom, slavenskom jeziku.

A. E. Katkić bio je sin bilježnika i učitelja Stjepana Katkića i majke Barbare r. Pavlić (Gaupp 2011, 25). Kao ljekarnički vježbenik radio je u ljekarni Dragutina Odyja u Jastrebarskom, a potom u Kaptolskoj ljekarni Gratijana Mihića u Zagrebu. Studij farmacije završio je 1856. u Pragu. Prije povratka i preuzimanja ljekarne u Jastrebarskom dvije je godine radio u Pokornyjevoj ljekarni u Pragu. Potom je dobio koncesiju za novu ljekarnu u Otočcu te na koncu u Karlovcu (1862). Od 1883. do kraja života vodio je zagrebačku ljekarnu sv. Marije na Kaptolu. Obnašao je dužnost predsjednika Glavnoga hrvatsko-slavonskog ljekarničkog zbora (1885–91) te predsjednika Hrvatskog farmaceutskog društva *Aesculap* (1890).³

Ljekarnici su u Karlovcu, kao dio uglednoga i obrazovanoga građanstva, sudjelovali u javnom, kulturnom i društvenom životu. Tako je Katkić svoje kemijsko znanje, neophodno za izradu lijekova, namjeravao javno prenijeti na mlađe generacije. O tome svjedoči i vijest u dnevnom tisku: *Ovdašnji ljekarnik g. A. Katkić odlučio je, kad bi se najmanje 25 slušateljah prijavilo, nedjeljom i četvrtkom, svaki put po 2 sata lučbu (kemiku) predavati sa experimenti, priugotavljanjem pojedinih lučbenih elemenata, i sa kratkim razjasnjivanjem istih na koliko bi na svagdanji naš život djelovali; k otim predavanjem naumio je iz 3. i 4. gimnazijalnog razreda po nekoliko poboljih djakah bezplatno pustiti*. Za tečaj je trebalo izdvojiti 5 forinti, a zainteresirani su se trebali prijaviti ljekarniku Katkiću kako bi na vrijeme mogao pripremiti potrebne materijale i što prije započeti s predavanjima (Glasonoša 1861). Iako iz novinskih obavijesti nije moguće saznati je li ova Katkićeva ideja imala odjeka, bio je to vrijedan pokušaj poučavanja kemije koja je kao samostalan predmet u hrvatsko školstvo uvedena tek sredinom XIX. stoljeća (Paušek-Baždar i Trinajstić 2006, 333).

Katkić je prodao ljekarnu 1881. godine Nijemcu **Schmiedingeru**, no on ju je već nakon tri mjeseca prodao ljekarniku **Brodskomu** iz Križevaca. Brodski nije imao dozvolu Kraljevske zemaljske vlade za upravljanje ljekarnom, zbog čega je bio

³ »Anton Ernest Katkić«, *Hrvatski liječnici i farmaceuti u zbirkama Hrvatskog muzeja medicine i farmacije* (<https://hmmf.hazu.hr/anton-ernest-katkic/>; pristupljeno 12. X. 2023).

raspisan natječaj za vođenje ljekarne. Prijavila su se trojica kandidata, ljekarnik Hrčić iz Jaske, ljekarnik Brodski (koji je ovu ljekarnu već bio kupio) te Simeon pl. Sladović. Za upravitelja je odabran **Simeon pl. Sladović (Sladoević)**. Rođen je u Zagrebu, a spominje se ujedno kao jedan od prvih proizvođača *soda-vode* za koju je dobio nagradu na gospodarskoj izložbi u Karlovcu 1884. godine. U literaturi se navodi da je upravljao ljekarnom do 1887. godine (Strohal 1906, 342), iako je poznato da je Sladović 1883. otvorio ljekarnu *K angelju* na Glavnom trgu u Novom Mestu.⁴ Ostaje, međutim, nepoznato je li Sladović ljekarnu *K sv. Ćirilu i Metodu* prodao već 1883. godine ili je namjestio provizora koji je za vrijeme njegova odsustva upravljao ljekarnom.

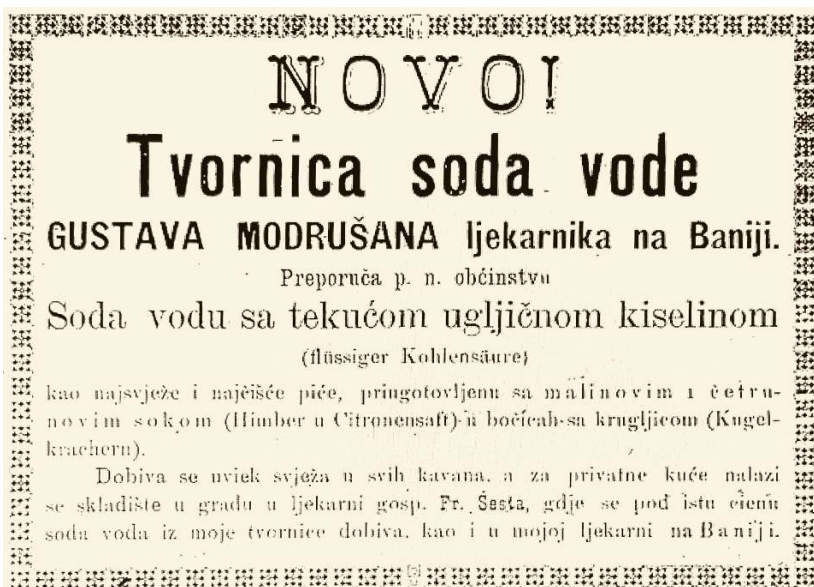
Sladović je ljekarnu prodao **Adolfu Fodoru**, liječniku koji je radio u Varaždinskim toplicama. Fodor je zbog bolesti, a ubrzo i zbog smrti supruge bio primoran prodati ljekarnu koju 1. ožujka 1889., putem koncesije Kraljevske zemaljske vlade, preuzima **Gustav Modrušan** (Strohal, 1906). Gustav Modrušan (1859–1930) pohađao je osnovnu školu i gimnaziju u Karlovcu, a studij farmacije završio je u Grazu (Slika 4.).

Slika 4. Nadgrobna ploča Gustava Modrušana na katoličkom groblju na Dubovcu u Karlovcu (preuzeto s: [https://cemeteriesroute.eu/poi-details.aspx?t=2324&p=1484#prettyPhoto\[gallery1\]/0/](https://cemeteriesroute.eu/poi-details.aspx?t=2324&p=1484#prettyPhoto[gallery1]/0/))

U njegovo vrijeme ljekarna postaje jedna od najopremljenijih u Hrvatskoj, a raspolagala je sa svim traženim ljekarničkim preparatima, domaćim i inozemnim ljekarničkim *specijalitetima*, kao i raznim medicinskim priborom. Ljekarnu je vodio trinaest godina, a zahvaljujući svojoj poduzetnoj naravi pokrenuo je i tvornicu *soda-vode* (1891), koja se prodavala u kavanama i ljekarnama u Karlovcu (Radovinović 2010, 256) (Slika 5.).

⁴ »Sladović Simeon pl. Sladoević«, *Dolenjski biografski leksikon* (<https://www.nm.sik.si/si/eknjiznica/bioleks/?bid=1983>; pristupljeno 12. X. 2023).

Slika 5. Oglas za tvornicu *soda-vode* Gustava Modrušana. *Svjetlo*, 17. V. 1891.

Modrušan je bio aktivan u čitavom nizu društvenih organizacija poput *Prvog hrvatskog pjevačkog društva Zora*, utemeljitelj je *Banijanske pomoćnice* i *Gimnazijskog potpornog društva*, bio je potpredsjednik Prosvjetnog odbora zaduženog za kulturno-prosvjetni rad i javna predavanja o ondašnjim aktualnim temama kao i za predavanja u svrhu obrazovanja odraslih (Radovinović 2020, 196). Ujedno je bio predsjednik Gospodarske podružnice u Karlovcu te predsjednik *Društva za potporu ubogih* koje je nastojalo skupiti novac i odjeću za siromašne građane te topli obrok u vrijeme hladnoće (Vrbetić i Szabo 1989, 201; 211).

Među Karlovčanima stekao je velik ugled i povjerenje što dokazuju i izborne funkcije koje je obnašao. Trideset je godina bio gradski zastupnik, zastupnik Karlovca u Hrvatskom saboru i gradonačelnik u dvama mandatima: od 1912. do 1919. te 1929. Preminuo je tijekom drugoga mandata. Zahvaljujući svojim organizacijskim i poduzetničkim sposobnostima uspio je karlovačkim građanima u godinama Prvoga svjetskog rata, kada su vladale nestašice hrane, isposlovati bolji položaj u vidu prehrane u odnosu na mnoge druge gradove. U svom se sedmogodišnjem mandatu usredotočio na osnivanje Crvenog križa, pučke kuhinje i ostale socijalne politike (Bakić 2014). Zanimljivi su i Modrušanovi dnevnički zapisi nastali tijekom Prvoga svjetskog rata, osobito zato što predstavljaju jedno od rijetkih objavljenih svjedočanstava o tom vremenu, proizašlih iz pera jednog ljekarnika (Fatović-Ferenčić i Ferber-Bogdan 2016, 107). Ovi zapisi oslikavaju razdoblje Modrušanova upravljanja gradom, posebno događaje koji su potresali Karlovac za vrijeme Prvoga svjetskog rata. Taj se

rukopisni tekst u obliku memoarske proze nalazi u Spomen knjizi slobodnog i kraljevskog grada Karlovca.⁵ Izvorni se tekst može pročitati na internetskim stranicama *Muzeja grada Karlovca*, kao dio digitalizirane Zbirke dokumentarne građe.

U kolovozu 1901. godine, po Modrušanovoj narudžbi, Dragutin Inkiostri (Inchiostri) Medenjak izrađuje sliku sv. Ćirila i Metoda, ulje na platnu zaštićeno staklom, s namjerom da se postavi na pročelje ljekarne, između ulaznih vrata i izloga, kao cimer (zaštitni znak) ljekarne (Slika 6.).

Slika 6. Ljekarna *K sv. Ćirilu i Metodu*, snimljeno 1906., autor nepoznat. Ispred ljekarne stoji Gustav Modrušan. Preuzeto s: <https://www.kafotka.net/2907>.

Bio je to promišljen marketinški potez Gustava Modrušana. Naime, tadašnja ulica Banija bila je jedna od najprometnijih ulica kojom je svakodnevno prolazilo mnoštvo ljudi, a ujedno i jedini put kojim se moglo iz Karlovca doći do Zagreba ili do željezničkoga kolodvora. U njoj su se nalazile kavane, gostionice i svratišta, ljekarna, škola, obrtničke i trgovačke radnje. Svojom impozantnošću cimer je zasigurno privlačio poglede prolaznika i učinio Modrušanovu ljekarnu jedinstvenom, štoviše, postao je jedan od zaštitnih znakova ove živopisne ulice. Kako cimer nije bio adekvatno zaštićen, a godinama je stajao izložen vremenskim utjecajima, došlo je do postupnoga propadanja slike. Modrušan je pozvao dubrovačkog slikara Atanasija Popovića da

⁵ Gradsko poglavarstvo. 1929–33. *Spomen-knjiga slobodnog i kr. Grada Karlovca*. Muzeji grada Karlovca online (<https://online-zbirke.mgk.hr/hr/Predmet/12185/3>; pristupljeno 13. X. 2023).

izradi kopiju slike, kako bi i dalje ostala zaštitni znak najposjećenije gradske ulice. Kopija originalne slike stajala je na pročelju ljekarne sve do kraja Drugoga svjetskog rata kada je uklonjena zbog oštećenja nastalih tijekom rata (Ott 1966, 18). Godine 1952. preseljena je u tadašnji Institut za povijest farmacije u Opatičkoj ulici u Zagrebu. Danas se čuva u Hrvatskom muzeju medicine i farmacije (Slika 7).

Slika 7. Cimer ljekarne *K sv. Ćirilu i Metodu*. Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU, inv. broj HMMF-330. Radi se o kopiji originalne slike koju je naslikao dubrovački slikar Atanasije Popović 1901., a kompletna je restauracija napravljena 2014.

U čast Gustavu Modrušanu karlovačka gradska vlast uredila je zapušteni prostor (odlagalište smeća) iza nekadašnje crkve sv. Ćirila i Metoda, između kina *Edison* i Ulice kralja Tomislava. Prema izvedbi gradskog vrtlara Josipa Koprive 1931. godine nastao je u stilu francuskoga vrta *Modrušanov park*, jedan od najljepših spomenika parkovne arhitekture u gradu Karlovcu⁶ (Slika 8.). Iako je Modrušan bio čovjek velike energije, požrtvornosti i patriotizma, njegov doprinos Karlovcu još uvijek nije dovoljno istražen.

Slika 8. Fotografija parka koji je karlovačka gradska vlast uredila u čast Gustavu Modrušanu, a nalazio se iza nekadašnje crkve Ćirila i Metoda (današnja Domobranska ulica). Crkva je 50-ih godina prošloga stoljeća srušena (ljubaznošću gospodina D. Neskusila).

U veljači 1907. ljekarnu je preuzeo u najam ljekarnik **Josip Matković** (diplomirao 15. studenoga 1892). Modrušan je Matkoviću prodao ljekarnu 1912. godine, u vrijeme svojega prvoga gradonačelničkog mandata. Prilikom preuzimanja ljekarne, Matković je putem dnevnih novina preporučio svoju ljekarnu kao *uredenu prema najmodernijim zahtjevima* i tražio povjerenje građana. Uz objavu stoji telefonski broj 23, što Matkovićevu ljekarnu čini vjerojatno prvom koja je imala uvedenu telefonsku liniju. Ujedno je dao oglas da traži ljekarničkoga vježbenika koji je *navršio 6 gimnazijalnih razreda* (Narodni glas 1907a). U ono su doba ljekarnički vježbenici morali odraditi dvogodišnju praksu (*tirocinij*) prije upisa na studij farmacije. Matković je svoju ljekarnu vrlo često reklamirao u onodobnim karlovačkim glasilima, kao i *specijalitete* koji su se mogli nabaviti u njegovoj ljekarni (Slike 9. i 10.).

⁶ <https://zelenilo.hr/zelene-povrsine/> (pristupljeno 13. X. 2023).

Slika 9. Oglas za *Kaiserove biberne karamele* koje su se mogle nabaviti u Matkovićevoj ljekarni.
Glasonoša, 16. II. 1908.

Slika 10. Matkovićev oglas za *Kaiserove karamelle za prsi*. *Glasonoša*, 8. III. 1908.

Poslije Matkovića ljekarnu je od 11. prosinca 1915. vodio **Mirko Viktorin** (diplomirao 1. prosinca 1892), kulturni radnik i predsjednik Prvog hrvatskog pjevačkog društva *Zora*. Prije dolaska u Karlovac držao je ljekarnu u Krapini.

Viktorin je 15. veljače 1938. prodao ljekarnu **Juliju Himmelsbachu**, koji je u veljači 1914. položio *tirocinijski* ispit u Klužu (Transilvanija), ali je zbog vojne obveze ostao u vojsci kao oficir do rujna 1918. godine. Nakon završetka Prvoga svjetskog rata upisao je studij farmacije u Zagrebu i 25. studenog 1921. stekao diplomu magistra farmacije. Himmelsbach je ljekarnu zatekao u lošem stanju i takva ostaje sve do 1940., kad ju preuzima i sređuje **Stanko Šikić** (1895–1958., diplomirao 13. studenoga 1918.). O stanju ljekarne prije Šikićeva preuzimanja svjedoči i činjenica da je banska vlast Banovine Hrvatske i Apotekarska komora Sekcija Savske i Vrbaske banovine zabranila u srpnju 1940. držanje *praktikanata* u ljekarni na rok od tri godine ...*pošto je prilikom pregleda ove ljekarne utvrđeno takovo stanje, da je nemoguće pravilno podučavanje studenata farmacije prve godine u njoj...* (Tartalja 1979, 504). Šikić je vodio ljekarnu sve do nacionalizacije 1947. godine. Tijekom Drugoga svjetskog rata istaknuo se kao simpatizer Narodnooslobodilačkog pokreta, sudjelujući u opskrbi lijekovima. Kroz dugu povijest djelovanja, u ljekarni *K sv. Ćirilu i Metodu* bili su zaposleni i mnogi suradnici (Tartalja 1979, 504–505) (Tablica 2.).

Tablica 2. Suradnici u ljekarni *K sv. Ćirilu i Metodu* zaposleni u razdoblju od 1904. do 1939.

SURADNIK	GODINA ZAPOSLENJA	OPASKE
Jakov Batistić	1904.	diplomirao 17. srpnja 1894.
Aurel Borovečki	1919.	kasnije vlasnik ljekarne <i>K Zlatnom lavu</i>
Ivan Erega	1920.	diplomirao 9. lipnja 1918.
Viktor Weiss	1920.	između dva svjetska rata radio kao ljekarnik u Popovači i bio član Ljekarničke komore po uspostavi NDH (1941.) zaveden je kao Židov u popis neophodnih stručnjaka (Židovski biografski leksikon n.d.)
Uroš Popović	1925.	diplomirao 17. srpnja 1920.
Štefanija Fišl-Herlinger	1927.	diplomirala 27. lipnja 1925.
Marija (Mara) Emilija Radić	1936.	diplomirala 15. svibnja 1935.
Geza Ertl	1938.	diplomirao 6. lipnja 1930.
Mira Pongračić	1938.	(Delnice, 1908–2007) diplomirala 1932. svojevremeno radila u ljekarni u Ludbregu (Feletar 2013, 40)
Veronika (Vera) Tiljak	1938.	diplomirala 21. travnja 1936.
Dudaš Kalman	1939.	diplomirao 25. lipnja 1935.

4. Ljekarna *K zlatnom lavu*

Ljekarna *K zlatnom lavu* nalazila se u nekadašnjoj Zagrebačkoj ulici 1 (današnja Gajeva ulica 20) u karlovačkoj gradskoj četvrti Gazi, smještenoj južno od rijeke Kupe. Prostor ljekarne bio je dijelom veće zgrade koja je, prema Radovinoviću (2010, 222), sagrađena oko 1848. Na zaglavnom kamenu na portalu stoji godina 1851. pa se može pretpostaviti da je to godina izgradnje ove kuće. Strohal (1906, 340) navodi da je prvi vlasnik i graditelj kuće u kojoj se ljekarna nalazila bio Nikola Ristović, trgovac iz Gospića. Godine 1884. kupio je zgradu od Ristovićevih nasljednika banijanski trgovac Mika Skenderović, a od njega 1905. godine Milovan Oparnica, posjednik iz Vojnića. U ovoj se zgradi dugi niz godina nalazila Karlovčanima vrlo draga restauracija i kavana, koja je tijekom godina poslovala pod različitim imenima: *Kavana Reiner, Zagreb, Narodna kavana* i *Gaj* (Radovinović 2010, 222).

Ljekarna je sasvim sigurno druga po starosti u gradu Karlovcu, međutim, nije poznata točna godina njezina osnivanja. Tartalja (1979, 505) navodi da je osnovana 1858. godine dok Strohal (1906, 340) navodi da je ljekarna postojala već 1828. godine u vlasništvu ljekarnika Hrske. Iz literaturnih podataka nije poznato gdje se ljekarna nalazila prije izgradnje kuće u Gajevoj 20.

Ljekarna se 1858. spominje kao vlasništvo **Aleksandra Valčića**, ali nije poznato do kada je bila u njegovu vlasništvu. Ljekarnu je od Valčića kupio **Hammerschmied** i vlasnikom je bio do 1873. godine, kada je Ljekarnu prodao **Gustavu Findeisu**. Findeis je rođen 1845. u Karlovcu u staroj karlovačkoj obitelji kao sin Florijana i Marie Findeis r. Baron (Mihalić 1967, 12). Za vrijeme Gustava Findeisa ljekarna se počinje oglašavati u onodobnim dnevnim listovima, novinama i pučkim kalendarima (Svjetlo 1884; Širola 1898, 207) (Slika 11).

Slika 11. Oglas za ljekarnu Gustava Findeisa *K Zlatnom lavu* u pučkom kalendaru *Nada* iz 1898. godine. Preuzeto s: <https://digitalna.gkka.hr/?pr=i&id=12962>.

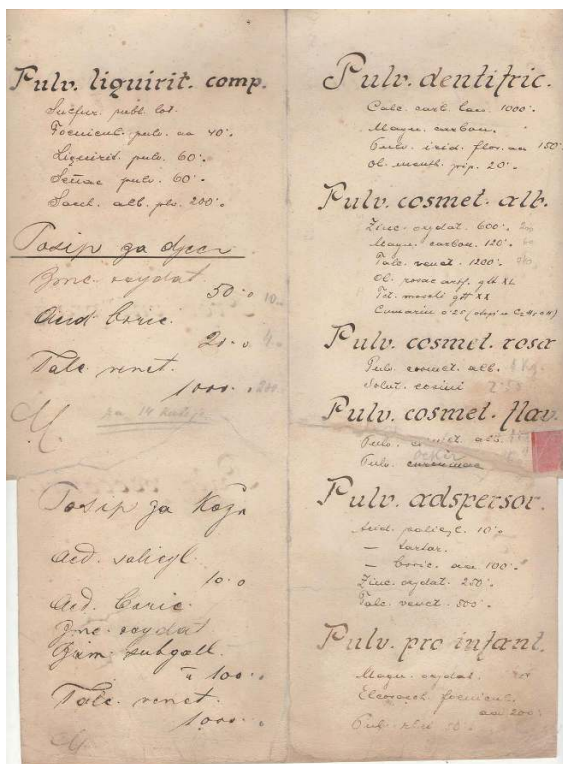
Iznad ulaza u ljekarnu nalazila se unikatna brončana skulptura lava koji je kao apsolutni vladar životinja simbolizirao snagu, junaštvo i zdravlje. Svojom ulogom čuvara i branitelja nametao se kao zaštitnik svih koji ulaze u ljekarnu (Slika 12.). Originalna brončana skulptura pohranjena je u zbirci *Muzeja grada Karlovca*.

Slika 12. Brončana skulptura lava na ulazu u nekadašnju ljekarnu *K Zlatnom lavu*. Preuzeto s: <https://blog.mgk.hr/2022/05/27/donacija-iz-ljekarnicke-bastine-za-kulturnu-povijest/>

Vlasnik ljekarne početkom XX. stoljeća bio je **Ladislav Štepan** (u različitim izvorima navodi se i kao Lavoslav, a prezime u oblicima Štefan, Stefan, Stepan). Ne znamo točno kad je Štepan preuzeo ljekarnu, no to je moralo biti u razdoblju između 1898., kada je Findeis zabilježen kao vlasnik ljekarne, i 1906., jer tada Strohal navodi Štepana kao vlasnika ljekarne (Strohal 1906, 340).

Sljedeći vlasnik ljekarne zabilježen u literaturi bio je **Konrad pl. Ceraj-Cerić**, rodom iz Desinića. On je 1872. godine, s četiri razreda gimnazije, otišao na *naukovanje* u ljekarnu Julia Hegeduša, a nakon tri godine ljekarničke prakse položio je *tirocnijski* ispit (1875). Bio je među prvih deset studenata koji su akademske godine 1882./83., upisali tek utemeljen *Farmaceutski učevni tečaj* na Mudroslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Diplomirao je 27. veljače 1886. U literaturi se navode 1910. i 1911. kao godine preuzimanja ljekarne. Prema Tartalji (1979, 505), Ceraj-Cerić je bio vlasnik ljekarne *K svetomu križu* u Križevcima od 1891. do 1911., a prema Feletaru (2013, 39) tu je ljekarnu vodio do 1910., kad je postao vlasnikom ljekarne *K Zlatnom lavu* (Slika 13).

Slika 13. Stranica iz knjige receptata ljekarne *K zlatnom lavu*. Autor je nepoznat, vrijeme nastanka je druga polovica XIX. stoljeća. Zbirka dokumentarne građe Muzeja grada Karlovca, inv. broj KP-469 (preuzeto s: <https://online-zbirke.mgk.hr/hr/Predmet/12415/3>)

Dopisom od 2. listopada 1920. **Aurel Borovečki** obavještava Glavni ljekarnički zbor za Hrvatsku i Slavoniju da je od Konrada pl. Ceraj-Cerića kupio ljekarnu u kojoj radi kao suradnik. Providnica (upraviteljica) bila je Zlata pl. Šomogji (diplomirala 31. srpnja 1913), a ljekarnički vježbenik Otto Jakšić. Iz prijavnice od 9. listopada 1942. doznajemo da u ljekarni radi i absolvent farmacije Branko Fröhlich. Bio je član ugledne i brojne židovske obitelji Fröhlich u Karlovcu. Međutim, već 26. siječnja 1943. on je objavljen, a kao razlog objave navodi se: *...koji se nalazi u Zagrebu u redarstvenom pritvoru od 23. 12. 1942.* (Tartalja 1979, 505). Nakon izlaska iz pritvora završava studij farmacije na Sveučilištu u Zagrebu, gdje je diplomirao 14. ožujka 1944. (Juretić i Zorc 2017, 243). Prema dostupnim podacima može se zaključiti da je ubrzo nakon diplome otpremljen u logor Jasenovac i kao žrtva ustaškoga režima likvidiran 1944. godine.⁷

⁷ Prema poimeničnom popisu žrtava KL Jasenovac 1941. – 1945. (<https://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=7618>)

Aurel Borovečki (1894–1969) više je od četrdeset godina radio kao ljekarnik u Karlovcu, isprva kao ljekarnički suradnik (1919) u ljekarni *K sv. Ćirilu i Metodu* na Baniji, potom je bio vlasnik ljekarne *K zlatnom lavu* u Gajevoj ulici. Početkom Drugoga svjetskog rata (1941) ljekarna mu je oduzeta s pravom da u njoj ostane raditi kao ljekarnik. Tijekom rata ilegalno je opskrbljivao lijekovima pripadnike Narodnooslobodilačkog pokreta. Posebnom dozvolom Ministarstva zdravstva NDH br. 31373 od 28. 9. 1944. godine vlasništvo nad ljekarnom *K zlatnom lavu* preuzimaju **Aurel i Nestor Borovečki** (Tartalja 1979, 505). Nakon Drugoga svjetskog rata ljekarna je nacionalizirana (1947) i mijenja ime u *III. narodna apoteka*. Krajem iste godine izvršena je inventura, a za voditelja ljekarne postavljen je Josip Grahovac ml. Ljekarna je službeno otvorena početkom 1948., a Borovečki je u njoj ostao do mirovine⁸ (Ott 2008, 54). Ljekarna je prestala s radom 1965. godine, nakon otvorenja nove, dugo priželjkivane i suvremene Centralne ljekarne u tadašnjoj Marinkovićevoj ulici (danas Ulica kralja Tomislava). Ujedno je izgradnjom Centralne ljekarne zatvorena i *II. narodna apoteka* (ljekarna *K Spasitelju*).

U nekadašnjoj ljekarni *K Zlatnom lavu* radili su mnogobrojni suradnici, koji su dali svoj doprinos razvoju ljekarničke struke u Hrvatskoj (Tartalja 1979, 505) (Tablica 3).

Tablica 3. Suradnici u ljekarni *K zlatnom lavu*

SURADNIK	GODINA ZAPOSLENJA	OPASKE
Ladislav Gayer	između 1890. i 1896.	(Požega, 1867 – Zagreb, 1939) diplomirao 21. srpnja 1888. osnivač i doživotni vlasnik ljekarne <i>Crvenom križu</i> u Zagrebu ⁹
Ljudevit Hirschman	1896.	rođen 1868. godine u Svetom Ivanu Zelini diplomirao 23. veljače 1890.
Josip Gašparac	1922.	–
Olga Vochasova	1922.	–
Viktor Jakovčić	1923.	diplomirao 27. listopada 1920.

⁸ Ivo Borovečki (Karlovac, 25. II. 1924. – Pula, 23. VII. 2013.), sin Aurela Borovečkog, bio je poznati radiolog, astronomski amater i esperantist. Živio je i radio u Zagrebu, Puli, Etiopiji i Alžiru (Istrapedia n.d.).

⁹ Ljekarna i danas posluje na uglu Kačićeve i Ilice, kao dio poduzeća Gradske ljekarne Zagreb (Fatović-Ferenčić i Ferber-Bogdan 2011, 271–278).

Otto Jakšić	1919.; 1924.	rođen 10. lipnja 1897. u Bjelovaru 1919. primljen na naukovanje kod Konrada pl. Ceraja-Cerića 1924. zaposlen kao ljekarnički suradnik
Zvonimir Pleško	1924.	–
Štefanija Herlinger	1925.	diplomirala 27. lipnja 1925.
Ivan Koydl	1925.	–
Dragica Gensberger	1930.	diplomirala 31. srpnja 1926.
Geza Ertl	1930.	diplomirao 6. lipnja 1930.
Dragan Josip Plechaty	1936.	diplomirao 19. prosinca 1931.
Dudaš Kalman	1938.	diplomirao 25. lipnja 1935.
Marko Videka	1938.	–
Branko Fröhlich	1942.	rođen 1918. godine u Karlovcu diplomirao 14. ožujka 1944.
Marijan Sabolić	1943.	diplomirao 4. srpnja 1929.
Žarko Jerinić	1946.	(Petrovaradin, 28. II. 1917. – Karlovac, 18. IX. 1984.) diplomirao 31. listopada 1940.
Dragica Dumendić	nepoznato	diplomirala 15. listopada 1930.
Nevenka Benet	nepoznato	diplomirala 17. srpnja 1944.

5. Ljekarna *K Spasitelju*

Karlovac je 25. ožujka 1907. posjetio zemaljski nadliječnik Ignjat Thaller u svrhu otvaranja nove, četvrte ljekarne u gradu (Narodni glas 1907b). Prema *Zakonu o ljekarništvu* iz 1894., pravo na otvaranje ljekarne u mjestima koja već imaju jednu ili više ljekarna moglo se *podijeliti istom tad, ako na jednu ljekarnu ima 4000 žitelja*. U to je doba Karlovac imao približno 15 000 stanovnika, zbog čega su se gradske vlasti složile da otvaranje nove ljekarne nije nužno, pogotovo zato što nije bio zadovoljen uvjet o broju žitelja po jednoj ljekarni. Ipak, zaključuju da bi se nova ljekarna mogla smjestiti izvan užega središta grada, u Rakovcu, gdje bi bila pristupačna mještanima Rakovca i okolnih sela: Švarče, Udbinje, Mostanja, Turnja, Kamenskog i Mekušja. Budući da Thaller nije odustao od ideje da se ljekarna smjesti u središte grada, na Zrinjski trg ili uz najprometnije ulice Riječku odnosno Senjsku, to je izazvalo stanovit otpor jer se ta ideja protivila odluci gradskoga zastupstva. Istodobno je Lavoslav

Štepan, vlasnik ljekarne *K zlatnom lavu* zatražio da mu se omogući premještaj ljekarne na Zrinski trg, na mjesto gdje bi se trebala otvoriti nova ljekarna. Naime, ustanovljeno je pri redovitom godišnjem pregledu da prostorije Štepanove ljekarne ne zadovoljavaju propisane standarde, da su premale, nedovoljno osvijetljene i vlažne, zbog čega se savjetuje premještaj u kvalitetniji prostor. Međutim, Vladin zdravstveni odsjek nije odobrio Štepanov zahtjev, što je dnevni tisak iskoristio da se ujedno razračuna s vladajućom političkom garniturom: *Cijeli ovaj postupak sa četvrtom ljekarnom u Karlovcu pokazuje, da na visokim činovničkim mjestima u zagrebu sjede odabranici glasovitog Kuena(...) Javna je tajna, da je ova nova ljekarna otvorena radi toga, da jedan mladji magister farmacije, rođak tog preuzvišenog Kuenovog sluga, dodje kao apotekar u Karlovac* (Narodni glas 1907c).

Na temelju rješenja Kraljevske zemaljske vlade i odjela za unutarnje poslove raspisan je natječaj za novu ljekarnu u Karlovcu. Uspirkos protivljenju gradskih vlasti, određeno je da bi se ljekarna mogla *smjestiti na Zrinski trg počam od kuće broj 7 naprama Senjskoj i Domobranskoj ulici*.

Dopisom Kraljevske hrvatske slavonsko dalmatinske zemaljske vlade u Zagrebu od 26. srpnja 1907. *podijeljeno je osobno pravo liekarenja za novo se otvoriti imajuću četvrtu javnu liekarnu g. Otonu Oršaniću magistru farmacije u Požegi* (HR-HDA 1940). Diplomirao je u Zagrebu 22. studenoga 1894 (Juretić i Zorc 2017, 217). Oton (Oto) Oršanić (1871–1915) otvorio je 1908. godine četvrtu karlovačku ljekarnu *K Spasitelju*. Oršanić nije slučajno odabrao naziv ljekarne *K Spasitelju*, već s namjerom da pobudi kršćanske osjećaje među građanima kako bi ljekarnu što češće posjećivali. U literaturi se pogrešno navodi da je ljekarna otvorena na adresi Riječka ulica 2 (Tartaglia 1979). Naime, Oršanić je zaista namjeravao otvoriti ljekarnu u secesijsko-neobaroknoj dvokatnici Roberta Reissa na toj adresi. U kolovozu 1907. novine su izvijestile: *Kako doznajemo, počet će ovih dana gradnjom vrlo elegantne kuće g. Robert Reiss (...) U tu će novu kuću smjestiti g. Oton Oršanić svoju ljekarnu. Kuća g. Reissa bit će gotova do konca prosinca o. g.* (Glasonoša 1907). Međutim, gradnja kuće Reiss bila je zbog stanoovitih razloga predmetom mnogih rasprava na gradskim sjednicama i dugo je čekala na građevinsku dozvolu pa se dovršetak izgradnje odužio (Narodni glas 1907d, 1907e, 1907f, 1907g, 1907h, 1907i, 1908). Zbog toga je u veljači 1908. Oršanić bio prisiljen ljekarnu privremeno smjestiti na drugu lokaciju, u zgradu *Grad Rijeka* na adresi Riječka ulica 1 (danas Ulica Vladka Mačeka 1), a vijest je javno obznanio u tjedniku *Glasonoša* (1908b):

OBJAVA

Podpisani časti se objaviti slavnom občinstvu grada Karlovca i okolice, da je u sgradi »Grad Rieka« uredio novu LJEKARNU K »SPASITELJU« koja je uređena po najmodernijim zahtjevima hygiene. Držati ću na skladištu tu- i inozemne specijalitete, sve vrsti kirurških i ortopedičkih predmeta i povoja, mineralnih voda, medicinalnih vina, parfumerija... sve vrsti francuzkih, njemačkih i tuzemnih poudra, creme tuzemne, inozemne i amerikanske; razne vrsti toiletnih i medicinalnih sapuna i t. d. Uz to ću u svako doba nastojati, da svoju novu ljekarnu uzdrži na visini današnjih zahtjeva i da udovoljim svakoj potrebi slavnoga občinstva, te molim, da se slavno gradjanstvo u svakoj sgodi pozdanjem obrati na me.

U Karlovcu, mjeseca veljače 1908.

Veleštovanjem Oto Oršanić, vlastnik ljekarne k »Spasitelju«

Zgrada *Grad Rijeka*, u kojoj se prvotno nalazila ljekarna, sagrađena je 1858. kao svratište (gostionica). Sve do izgradnje hotela *Central* bio je to najotmjeniji javni prostor koji su posjećivali banovi Ladislav Pejačević, Karoly Khuen-Héderváry, nadvojvode i drugi ugledni građani (Radovinović 2010, 132).

Kuća Reiss najzad je bila dovršena u srpnju 1908., a 1. kolovoza 1908. ljekarna je premještena u prizemlje novoizgrađene dvokatnice o čemu su izvještavale i dnevne novine: *Na proljeće preselit će se ljekarna u nove, za nju naročito gradjene prostorije u novoj kući g. Roberta Reisa, baš nasuprot sgrade »Grad Rieka«* (Glasonoša 1908c) (Slika 14).

Slika 14. Razglednica Karlovca oko 1908. godine sa zgradom u kojoj je godinama bila ljekarna *K Spasitelju* (Reissova palača na desnoj strani) na čuvenom karlovačkom stjecištu ulica: Riječke, Senjske, Domobranske i Korza. Preuzeto s: <https://repozitorij.muo.hr/?pr=i&id=47171>.

Nakon Oršanićeve smrti, vlasništvo ljekarne prešlo je na njegovu ženu Feodoru Oršanić pl. Gaj (1885–1970). Budući da nije bila ljekarničke struke, morala je imenovati provizore koji će voditi ljekarnu. U tom razdoblju ljekarna prolazi kroz brojne poslovne i financijske poteškoće, a često se mijenjaju i zaposlenici ljekarne (Tartalja 1979, 505). U rujnu 1926. u ljekarnu kao vježbenik dolazi Otonov sin **Marijan Oršanić** (1906–1964), koji stječe diplomu magistra farmacije 4. srpnja 1929. Majka Feodora povjerila mu je stručno upravljanje ljekarnom u funkciji provizora 1940. godine. On je zaslužan za obnovu i razvoj teniskog sporta u Karlovcu, za rad s mladim tenisačima te uređenje teniskih igrališta u Vrbanićevu perivoju (1947). Od 1965. u njegovu se čast održava juniorski teniski turnir *Memorijal Marijan Oršanić*.

U razdoblju od 1920. do 1940. kroz nekadašnju ljekarnu *K Spasitelju* prošli su mnogi provizori i suradnici (Tablica 4.).

Tablica 4. Provizori i suradnici u ljekarni *K Spasitelju* zaposleni u razdoblju od 1920. do 1940.

ZAPOSLENIK	GODINA ZAPOSLENJA	FUNKCIJA	OPASKE
Juraj Klarner	1920.	provizor	rođen 1888. u mjestu Carevdar diplomirao 27. ožujka 1915.
Krešimir Crnko	nepoznato	provizor	diplomirao 29. travnja 1910.
Nikola Kekić	1925.	suradnik	rođen 5. prosinca 1894. u Gospiću diplomirao 29. srpnja 1921.
Kornel Marchi	1925.	provizor	rođen 21. prosinca 1898. u Komiži na Visu tirocinijски ispit položio 1919. diplomirao 29. srpnja 1921.
Štefanija (Štefa) Herlinger	1925.	suradnik	–
Marijan Oršanić	1926.	suradnik i provizor	sin Ota Oršanića
Zlata Dvornik pl. Šomoggi	1927.	provizor	–
Ivan Koydl	1930.	suradnik	(Požega, 1904. – Split, 1986.)
Branko Fröhlich	1940.	suradnik	vidi Tablicu 3.

Nakon Drugoga svjetskog rata ljekarna nosi naziv *II. narodna apoteka* (Riječka ulica 2, nekadašnja ljekarna *K Spasitelju*). Nakon izvršene inventure, u listopadu 1947., upraviteljem je imenovan Josip Grahovac ml., koji početkom 1948. upravu ljekarne predaje Aurelu Borovečkom. Ljekarna prestaje s radom nakon otvaranja Centralne ljekarne 1965. godine.

6. Zaključak

Karlovačko ljekarništvo ima dugu i bogatu povijest, a tragove nalazimo još u vrijeme dolaska franjevac koji razvijaju ljekarničku skrb u prostorima samostana. Kroz djelovanje četiriju karlovačkih ljekarni oslikan je ujedno kulturni, društveni i politički život grada u ono doba. Dvije ljekarne neprekidno rade od osnutka do danas, a to su nekadašnja ljekarna *K crnom orlu* (danas *Ljekarna Grgur Ninski*) koja je osnovana 1726. kao vojna ljekarna te ljekarna *K sv. Ćirilu i Metodu* (danas *Ljekarna Banija*) koja je započela s radom 1862. godine. Posebno se ističu ljekarnici Josip Vrbančić i Gustav Modrušan koji su kao gradonačelnici svojim djelovanjem omogućili da Karlovac postane moderan i prepoznatljiv grad onoga vremena. Njima u čast uređena su dva perivoja koja i danas uljepšavaju grad. Ovaj kratak pregled razvoja i djelovanja najstarijih karlovačkih ljekarni može biti poticaj za sustavno i cjelovito istraživanje povijesti ljekarničke baštine u gradu Karlovcu te izvorište za njihovu zaštitu kao kulturno dobro.¹⁰

LITERATURA I IZVORI

- »Anton Ernest Katkić«, *Hrvatski liječnici i farmaceuti u zbirkama Hrvatskog muzeja medicine i farmacije* (<https://hmmf.hazu.hr/anton-ernest-katkc/>; pristupljeno 12. X. 2023).
- Bakić, Damir. 2014. »Loncu poklopac: Banjavčić i Boljkovac – razvojne plime Karlovca«. *Aktiviraj Karlovac!* (<http://aktivirajkarlovac.net/2014/11/banjavcic-i-boljkovac-plima-razvoja/>; pristupljeno 12. X. 2023).
- Bilinski, Vanda, Franz Biba i Vladimir Grdinić. 2018. »Hippolit Bilinski, prvi ljekarnik u Pregradi – prethodnik Adolfa Thierrya«. *Farmaceutski glasnik*, 74(2), 109–118.
- »Borovečki, Ivo«, *Istrapedia* (<https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/2252/borovecki-ivo>; pristupljeno 24. IX. 2023).
- Cvitanović, Đurđica, Davorin Stepinac, Tomislav Lasić i Vladimir Peršin. 1979. »Revitalizacija „Zvijezde“ – Blok „C“«. U: *Analitičke studije karlovačke »Zvijezde«: povijesno-umjetničke i analitičko-arhitektonske analize građevnog tkiva i prijedlozi intervencija* (ur. Milan Prelog=, 3–20. Zagreb: Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Jasenka Ferber Bogdan. 1997. »Ljekarnik Eugen Viktor Feller«. *Medicus*, 6(2), 277–283.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Jasenka Ferber Bogdan. 2003. »Tragom slike Nikole Šubića Zrinskog: kronologija kraljevske dvorske ljekarne K Zrinjskomu«. *Medicus*, 12(1), 143–150.
- Fatović-Ferenčić, Stella i Jasenka Ferber Bogdan. 2011. »Odolijevajući vremenu: Gayerova ljekarna Crvenom križu iz 1903. godine«. *Medicus*, 20(2), 271–279.

¹⁰ Na vrijednim informacijama i podacima autori zahvaljuju: prof. dr. sc. Stelli Fatović-Ferenčić, upraviteljici Zavoda za povijest i filozofiju znanosti HAZU; Silviji Brkić Midžić, upraviteljici Hrvatskog muzeja medicine i farmacije; mr. sc. Sandi Kočevar, muzejskoj savjetnici Povijesnog odjela Gradskog muzeja u Karlovcu te prof. Igoru Čuligu, kustosu Kulturno-povijesnog odjela Gradskog muzeja u Karlovcu.

- Fatović-Ferenčić, Stella i Jasenka Ferber Bogdan. 2016. »U ljekarni pravim račune. Poslije podne Abschub ranjenika po jednom Krankenzugu – Ratni dnevnik iz Prvoga svjetskog rata ljekarnika Vojka Arka«. *Medicus*, 25(1), 107–116.
- Feletar, Dragutin. 2013. »Prinos povijesti ljekarništva u sjeverozapadnoj Hrvatskoj«. *Podravina*, 12(23), 23–51.
- Gaupp, Dunja. 2013. »HKZ u posjeti – Kaptolska ljekarna sv. Marije u Zagrebu«. *Društvene obavijesti*, (III): 24–25.
- HR-HDA-165. 1940. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Fond *Banovina Hrvatska: Odjel za narodno zdravlje (1939 – 1941)*, spis br. IV-15041/1940: *M. Oršanić – Karlovac; vođenje ljekarne*.
- Glasonoša*. 1861. 6. XI. 1861., bez paginacije.
- Glasonoša*. 1906. 13. V. 1906., bez paginacije.
- Glasonoša*. 1907. II. VIII. 1907. *Novogradnje u Karlovcu*, bez paginacije.
- Glasonoša*. 1908a. 5. I. 1908., bez paginacije.
- Glasonoša*. 1908b. 9. II. 1908., bez paginacije.
- Glasonoša*. 1908c. 2. VIII. 1908., bez paginacije.
- Gradsko poglavarstvo. 1929–33. *Spomen-knjiga slobodnog i kr. Grada Karlovca*. Muzeji grada Karlovca online (<https://online-zbirke.mgk.hr/hr/Predmet/12185/3>; pristupljeno 13. X. 2023).
- Grdinić, Vladimir. 2022. *Hrvatska industrija i veleprodaja lijekova u prvoj polovini XX. stoljeća*. Rijeka: Jadran galenski laboratorij.
- <https://zelenilo.hr/zelene-povrsine/> (pristupljeno 13. X. 2023).
- Jugović, Vladoje. 1938. »Uz 80-godišnjicu rođenja Hinka Davile«. *Apotekarski vjesnik*, (21): 933–936.
- Juretić, Darija i Branka Zorc (ur.). 2017. *Spomenica u povodu 135. obljetnice nastave farmacije*. Zagreb: Farmaceutsko-biokemijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Kočevar, Sanda. 2017. »Djelovanje Gradskoga zastupstva i Gradskoga poglavarstva grada Karlovca u vrijeme Prvoga svjetskog rata«. *Časopis za suvremenu povijest*, 49(3), 395–417.
- Korać, Stanko. 1965. »Hinko Davila – Šenoin sljedbenik«. *Svjetlo: prilog za kulturu, nauku i umjetnost*, 1(1), 1–6.
- Kruhek, Milan. 2008. »Tri i pol stoljeća franjevacu u gradu Karlovcu«. *Svjetlo*, (3–4): 248–269.
- Kujundžić, Milan, Milan Glibota, Suzana Inić. 2011. »Mnoge različite likarie od bolesti glave« – fragment ljekaruše iz arhiva Franjevačkog samostana u Sinju«. *Acta medico-historica Adriatica*, 9(2), 225–236.
- »Ljekarnički mužar: mužar«, MUO-009728/01, Muzej za umjetnost i obrt (<https://repozitorij.muo.hr/?pr=i&id=27698>; pristupljeno 13. X. 2023).
- Mihalić, Stjepan. 1967. »Časkanja u suton«. *Svjetlo: prilog za kulturu, nauku i umjetnost*, 3(3), 12.
- Mihalić, Stjepan. 1968. »Časkanja u suton«. *Svjetlo: prilog za kulturu, nauku i umjetnost*, 4(3), 14.
- Narodni glas*. 1907a. 21. II. 1907. *Traži se ljekarnički vježbenik*, bez paginacije.
- Narodni glas*. 1907b. 28. III. 1907. Četvrta ljekarna u Karlovcu, bez paginacije.
- Narodni glas*. 1907c. 9. V. 1907. *Natječaj za novu (četvrtu) ljekarnu u Karlovcu*, bez paginacije.
- Narodni glas*. 1907d. 5. IX. 1907., bez paginacije.
- Narodni glas*. 1907e. 12. IX. 1907., bez paginacije.
- Narodni glas*. 1907f. 26. IX. 1907., bez paginacije.
- Narodni glas*. 1907g. 3. X. 1907., bez paginacije.
- Narodni glas*. 1907h. 10. X. 1907., bez paginacije.
- Narodni glas*. 1907i. 17. X. 1907., bez paginacije.

- Narodni glas*. 1908. 13. II. 1908., bez paginacije.
- Narodni glas*. 1909a. 14. I. 1909., bez paginacije.
- Narodni glas*. 1909b. 21. I. 1909., bez paginacije.
- Ott, Ivan. 1966. »Tragom jedne slike«. *Svjetlo: prilog za kulturu, nauku i umjetnost*, 2(6), 18.
- Ott, Ivan. 1968. »Koranska kupališta«. *Svjetlo: prilog za kulturu, nauku i umjetnost*, 4(6), 8.
- Ott, Ivan (ur.). 2008. *Karlovački leksikon*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pataki, Karolin. 2018. »Healers, Quacks, Professionals: Monastery Pharmacies in the Rural Medical Marketplace«. *Society and Politics*, 12(1), 32–49.
- Paušek-Baždar, Snježana i Nenad Trinajstić. 2006. »Hrvatska kemija u 19. stoljeću«. *Kemija u industriji*, 55(7–8), 333–340.
- Pirker, Mira. 1991. »Davila, Hinko«. *Hrvatski biografski leksikon* (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4410>; pristupljeno 13. X. 2023).
- Posilović, August. 1915. *Spomen knjiga grada Karlovca*. Muzeji grada Karlovca online (<https://online-zbirke.mgk.hr/hr/Predmet/15192/3>; pristupljeno 13. X. 2023).
- Radovinović, Radovan. 2010. *Stari Karlovac – Ulice, kuće, ljudi*. Karlovac: udruženi nakladnici.
- Radovinović, Radovan. 2020. *Karlovački gradonačelnici i njihovo doba 1918. – 1941.: pokušaj rekonstrukcije jednog razdoblja*. Karlovac: Grad Karlovac i Ogranak Matice hrvatske u Karlovcu.
- »Sladović Simeon pl. Sladoević«, *Dolenjski biografski leksikon* (<https://www.nm.sik.si/si/eknjiznica/bioleks/?bid=1983>; pristupljeno 12. X. 2023).
- Strohal, Rudolf. 1906. *Grad Karlovac opisan i orisan*. Karlovac: vlastita naklada.
- Svjetlo*. 1884. 24. VII. 1884., bez paginacije.
- Širola, Stjepan (ur.). 1898. *Nada – karlovački ilustrovani koledar za 1898. godinu*. Karlovac: Naklada knjigo-tiskare i tvornice kaučuk-štamplija Dragutina Hauptfelda u Karlovcu.
- Tartalja, Hrvoje. 1954. »Prvi ljekarnički zbor za Hrvatsku i Slavoniju osnovan u Zagrebu 1858.«. U: *1. kongres farmaceuta Jugoslavije* (ur. Ivan Štivić), 241–248. Zagreb: Savez farmaceutskih društava FNRJ.
- Tartalja, Hrvoje. 1969. »Dvadeset godina rada ljekarna u Karlovcu«. *Farmaceutski glasnik*, 25(3), 131–133.
- Tartalja, Hrvoje. 1974. *Dva i pol stoljeća ljekarništva u Karlovcu*. Karlovac: Gradski muzej u Karlovcu.
- Tartalja, Hrvoje. 1979. »Razvoj ljekarništva u Karlovcu«. U: *Karlovac 1579-1979* (ur. Tomislav Majetić, Katica Miholović i Đuro Zatezalo), 503–507. Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu.
- Vrbetić, Marija, Agneta Szabo. 1989. *Karlovac na razmeđu stoljeća 1890. – 1914*. Zagreb: Školska knjiga.
- »Weiss, Viktor«. *Židovski biografski leksikon (radna verzija)* (<https://zbl.lzmk.hr/?p=2784>; pristupljeno: 12. X. 2023).

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE HISTORY OF PHARMACY IN KARLOVAC

Domagoj Bosiljevac

University of Zagreb, Faculty of Pharmacy and Biochemistry
dbosiljevac@pharma.hr

Suzana Inić

University of Zagreb, Faculty of Pharmacy and Biochemistry
suzana.inic@pharma.unizg.hr

ABSTRACT: This paper presents the development of pharmacy and pharmacies in the city of Karlovac based on available literature, internet sources, and data from contemporaneous newspapers. In doing so, among other things, it offers an interesting and uncommon insight into the image of the city itself, its inhabitants, spaces, socio-political happenings, and the culture of that time. It highlights the significance of the pharmaceutical tradition of Karlovac as an important part of the history of Croatian pharmacy. The emphasis is on the historical continuity of the four oldest pharmacies in Karlovac (*K crnom orlu*, *K sv. Ćirilu i Metodu*, *K zlatnom lavu*, and *K Spasitelju*) as well as the importance of the pharmaceutical tradition of the Franciscan monastery in Karlovac and the Franciscans' role in the development of Karlovac's pharmacy services as a sort of beginning of medical care in Karlovac and the Karlovac region. The oldest pharmacy in Karlovac, *K crnom orlu* (now *Ljekarna Grgur Ninski*), was founded in 1726 and has been continuously operating for nearly three hundred years. The paper also highlights the contributions of Josip Vrbanić, one of the owners of *K crnom orlu*, and his role in the development of Karlovac as a modern city. *K sv. Ćirilu i Metodu* (now *Ljekarna Banija*), managed by Gustav Modrušan, a pharmacist and two-term mayor of Karlovac, is also of great importance. The work also provides a brief historical overview of the remaining two oldest pharmacies, *K zlatnom lavu* and *K Spasitelju*, which no longer exist, but whose owners and employees also made a significant impact on the social and cultural life of Karlovac. Also presented are the most important facts about the historical activities of individual pharmacies and their owners and partners. Light is shed on some previously unknown historical facts about these pharmacies, such as the original location of the pharmacy *K Spasitelju*, which was not documented in literature until now. Finally, inaccurate information found in various literary sources is corrected.

Keywords: history of pharmacy; Karlovac; *K crnom orlu* (pharmacy); *K sv. Ćirilu i Metodu* (pharmacy); *K zlatnom lavu* (pharmacy); *K Spasitelju* (pharmacy); Gustav Modrušan; Josip Vrbanić

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.